

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 128 2007

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2008 och för recensioner 1 september 2008.

Uppsatsförfattarna erhåller särtryck i pappersform samt ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil.

Abstracts har språkgranskats av Sharon Rider.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367-8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 978-91-87666-25-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2007

Yvonne Leffler, *"Jag har fått ett brev..." Den tidiga svenska brevromanen 1770–1870*. Gidlunds. Hedemora 2007.

När Yvonne Leffler nu ger ut en bok om den svenska brevromanen fyller den en lucka i svensk litteraturhistoria. Även om det tidigare funnits analyser och intressanta uppslag om brevromanens funktion i C. J. L. Almqvists och Fredrika Bremers författarskap, saknas en samlad redogörelse för brevromanens ställning och utveckling i Sverige.

En uppenbar orsak till denna lucka i romanhistorien är att det skrivits så pass få brevromaner av svenska författare. Under de hundra år som Lefflers undersökning omfattar kommer det endast ut fjorton brevromaner, och bara en enda under hela 1700-talet. Bara det är ett intressant faktum som Leffler kunnat reflektera mer över, nu nöjer hon sig med att konstatera att det möjligen har att göra med att den svenska brevromanen var en tämligen sen företeelse sett i ett europeiskt perspektiv. Jag kan nog tänka mig andra förklaringar som att den svenska aristokratin var relativt liten, och att brevromanen inte hade någon viktigare funktion att fylla när den realistiska romanen visat att det gick alldeles utmärkt att rapportera från privatlivet också med en allvetande berättare.

Inte desto mindre är det spännande att få ta del av Lefflers undersökning. Även om brevromanen är en till kvantitet obetydlig genre, skänker ändå Lefflers analys av den ett nytt ljus över romanens framväxt i Sverige.

Hon inleder sin undersökning med att redogöra för den brevkultur som fanns i Sverige under senare hälften av 1700-talet. Richardsons romaner *Pamela*, *Clarissa* och *Sir Charles Grandison*, fanns att tillgå i svenska boklädor och recenserades i svenska tidningar och tidskrifter på 1740-talet, och detsamma gällde för Rousseus och Goethes brevromaner *Julie eller den nya Héloïse* respektive *Den unge Werthers lidanden*. Förutom den popularitet som de utländska brevromanerna åtnjöt, fanns det även en brevkultur i form av brevställningar och brevretorik. Brevet var ju en viktig kommunikationsform, som emellertid var begränsad till de högre klasserna eftersom det var förhållandevis dyrt att skicka brev. Brevformen satte även sin prägel på tidningarna under 1700-talet. Berättelser om livet i huvudstaden eller från resor ut i landet tog ofta formen av fingerade läsbrev.

Trots att de utländska brevromanerna var så populära och att det fanns en sådan utbredd brevkultur bland svenska läsare, resulterade det besynnerligt nog inte i så många brevromaner. Leffler inleder närläsningarna av de fjorton svenska brevromanerna i perioden genom att göra en slags modellanalys av 1700-talets enda brevroman, Hans Bergströms *Indianiske bref* från 1770.

Yvonne Leffler delar in de undersökta brevromanerna i tre huvudgrupper utifrån vilken form de återgivna breven har; monologisk, dialogisk och polylogisk, och *Indianiske bref* är ett exempel på den monologiska formen, dvs. det är bara den ene avsändarens brev som vi får ta del av. Leffler ställer till en början den viktiga frågan vad det är som attraherar i brevformen, och menar att det framför allt är dess anspråk på autenticitet och intimitet som lockar. Brevskrivandets nu har också en öppen struktur i och med att det förklarar "ögonblickets tillbakablickande mot något föregående med dess framåtblickande mot något framtida", som Leffler formulerar det. I och med att brevformen inte heller har något överordnat berättarperspektiv, är det också en mindre anspråksfull form menar Leffler.

Här menar jag att Leffler berör något mycket väsentligt, men som innebär mer än att bara hitta en anspråkslös form. Det handlar om ett sätt att lösa problemet om hur man ska kunna vända sig till en offentlighet ur en subjektiv, personlig synvinkel. På ett sätt är det också mycket anspråksfullt. Det innebär att ge ögonvittnet, den personliga erfarenheten, auktoritet och röst, och däri förberedar den tidiga brevromanen den realistiska romanen. I *Indianiske bref* finns också anspråket att skildra, och kritisera, samhället, vilket skiljer den från andra brevromaner som ofta fokuserar på vardagens och kärlekens erfarenheter. Det gör den något svårhanterlig som objekt för en modellanalys.

Det största utrymme i Lefflers undersökning får alltså de romaner som på grund av sin form inordnas under kategorin den monologiska brevromanen. Här behandlas Petter Wahlströms *Bref till en vän* och Per Adolf Granbergs *Enslighets-älskaren*, bägge utgivna 1800, liksom Marie Sophie Schwartz *På Götha kanal* (1865), V. F. Palmblads *Åreskutan* (1818), Fredrika Wilhelmina Carstens *Murgrönan* (1840) och Clas Livijns *Spader Dame* (1824).

Att Leffler har valt formella skäl för sin indelning har både för- och nackdelar. Det ger henne

möjlighet att behandla de funktioner och teman som tycks utmärka den monologiska brevromanen, t.ex. att den fokuserar på att gestalta förändringarna i avsändarens känsloliv, samtidigt som också relationen med adressaten blir synlig. Nackdelarna är att de romanhistoriska och romanestetiska aspekterna riskerar att hamna i skymundan. Det är trots allt stora skillnader mellan Granbergs och Wahlströms brevromaner från 1800 jämfört med Schwartz roman från 1865, även om alla tre kombinerar en slags reseskildring med redogörelsen för olika kärlekshistorier. Leffler försöker visserligen påvisa skillnaderna, t.ex. att kärlekshistorierna hos Granberg och Wahlström får uttrycka ”känslans sanna röst” medan Schwartz roman skildrar hur den kvinnliga huvudpersonens livssituation förändras, men den historiska kontexten riskerar ändå att gå förlorad.

Lefflers grepp passar bättre när det gäller att analysera Palmblads och Livijns romaner, just för att bägge använder brevformen på ett metafiktivt sätt. Palmblads *Åreskutan*, som har drag av gotisk skräckroman lokaliserad till det sublimes Norrland, har en pendang i form av ett brev från den fiktive huvudpersonen ”Gref August” publicerat i samma nummer av *Poetisk kalender* som den just avslutade brevromanen, vilket skapar intrycket att historien är autentisk och att August är en verklig person. *Spader Dame* har som bekant en otillförlitlig huvudperson och brevens adressat förefaller dessutom vara död. Även här utnyttjas brevformen till att leka med både fiktionen och autenticitetsanspråket.

Det finns bara två brevromaner som hänför sig till nästa undergrupp Leffler urskiljer, den dialogiska brevromanen, vilken karakteriseras av att den består av brev från två som korresponderar med varandra. Dessa två brevromaner är Fredrika Bremers *Axel och Anna* och C.J.L. Almqvists *Araminta May*. Bägge romanerna har ju behandlats av flera tidigare forskare, vilket gör att Lefflers analys med brevformen i fokus inte tillför så mycket nytt. Det är väl tämligen självklart att Bremers och Almqvists kärlekspår använder ”brevkommunikation i såväl karakteriserande som fiktionsskapande syfte”. Man undrar även, då hon konstaterar att Almqvist utnyttjade brev fiktionens illusionsskapande möjligheter, varför brevromanen i så fall inte blev mera tagen i bruk. Intressantare är då när Leffler jämför utbytet av små biljetter mellan Axel och Anna med dagens sms- eller e-postmeddelanden.

Den tredje och sista gruppen av brevromaner, den polylogiska, vilken består av en samling brev från och till flera olika karaktärer, är inte bara den mest spännande gruppen av brevromaner utan även den grupp där Lefflers läsningar känns mest givande. Till denna grupp hör bl.a. två så olika romaner som Fredrik Cederborgs *Något litet om Grefve Jacques Pancrace von Himmel och Jord* (1818) och Wilhelmina Stålbergs *Fru Stålsvärd* (1851). Eftersom den polylogiska brevromanen innehåller en mängd berättare, blir det läsarens uppgift att lägga samman de olika berättelserna till en sammanhållen historia och att tolka och värdera de olika brevskrivarnas trovärdighet.

Leffler menar att de författare som använde sig av denna form verkade experimentera med en mera fragmentariserad och uppbruten berättelse, som utnyttjade brevformens nu till att förstärka ”läsarens intryck av att ta del av ett pågående händelseförlopp”. Den polylogiska brevromanen är samtidigt mera demokratisk eftersom den ”minskar romanförfattarens möjligheter att styra och påverka läsarens tolkning av de brevskrivande karaktärerna och de händelser och förhållanden som återges i deras brev”. Här skulle man kanske kunna jämföra med dagens tv-serier och dokusåpor.

Lefflers studie är välskriven och intressant och riktar uppmärksamheten mot en genre som tidigare inte synt så mycket i den svenska litteraturhistorien. Det är spännande att fundera på varför en genre inte blir populär, vad det är i kulturen eller samtiden som gör att det inte tycks finnas någon riktig grogrund för den. Jag är dock inte helt övertygad av Lefflers förklaring till nedgången för brevromanen överhuvudtaget i Väst Europa kring sekelskiftet 1800. Hon menar att intresset för att skildra ”det enskilda subjektets upplevelse och tolkning av sig själv och sin omgivning alltmer ersätts av skildringar av en specifik och historiskt bestämd miljö”. Jag tror att det mera handlar om att lösa problemet med det subjektiva perspektivet. När romanen hade fått sitt genombrott behövdes inte längre brev fiktionen på samma sätt som tidigare. Fortfarande är det dock en gåta varför det inte kommer ut mer än fjorton brevromaner under loppet av hundra år.

Anders Öhman